

Gelişmiş Ülkelerin Gelişmekte Olan Ülkelere MFA Çerçevesinde Uyguladıkları Kotaların Ekonomik Sonuçları*

İlker PARASIZ

Prof. Dr.

Uludağ Üni. İ.İ.B.F., BURSA

Ekonomistler arasında MFA kapsamında işleyen kota rejiminin zararlı ekonomik etkisi üzerinde önemli ölçüde görüş birliği vardır. bu konuda kanıt kotaların fiyat yükseltici etkisi ve bunun tüm ithal eden ülkelere, bu ülkelerdeki tüketicilere ve gelişen ülke ihracatçılarına olan maliyetidir.

Bununla birlikte statukonun korunması yönünde oluşan güçlü güçleri küçümsemek gerekir. Gelişmiş ülkelerdeki üreticiler belirsizlik ve rekabetten korkmaktadır. Gelişen ve gelişmiş ülke üreticileri mevcut himayecilikten ekonomik rant elde etmektedir. Birçok ülke bölgesel himayeciliğin sağladığı kârlı fırsatlara yanıt olarak üretime girmiş ve kapasitelerini genişletmişlerdir. Bu nedenle gelişen ülke hükümetlerinin büyük bir kısmı MFA ile ilgili tenkitlerini çok ileriye götürmek bir yana belli bir ölçüde onaylamaktadır. Bununla birlikte bazı uzun vadeli güçler liberasyondan yanadır. Gelişmiş ülkelerde himayeciliğin enflasyon işsizlik ilişkisini kötüleştirmediği ve önemli maliyetler yüklediği inancı vardır.

ECONOMICAL CONSEQUENCES OF THE QUOTAS APPLIED TO DEVELOPING COUNTRIES BY THE DEVELOPED COUNTRIES IN THE FRAMEWORK OF MFA

There is a substantial measure of agrcement, at least among economists, about the damaging economic ef-

* Bu makalenin hazırlanmasında Vincent CABLE' nin Textiles and clothing in a New Round of Trade Negotiations, The World Bank Economic Review, VAlume I, September 1987, number 4, adlı makalesinden geniş ölçüde yararlanılmıştır.

fect of the quota regime which operate under MFA. Evidence has been produced on the price-rising effect of quotas and their costs to importing countries as a whole, to their consumers and to developing country exporters.

Nonetheless The powerful forces maintaining the status quo should not be underestimated. Producers in developed countries fear uncertainly and competition, and producers in both developed and developing countries derive economic rent from protection. Many have entered to profitable opportunities provided by regional protection. Therefore Substantial members of developing country governments have never pushed their criticism of the MFA to the extent of mounting a serious assault on it, which suggests some degree of implicit endorsement. Nonetheless, there are some long-term forces favoring liberalization. There is recognition in industrial countries that protectionism does impose considerable costs on importing economies by worsening the inflation-unemployment connection.

1. GİRİŞ

Günümüzde dünyada özellikle tekstil ve konfeksiyon ürünlerine karşı gelişmiş ülkeler genelde MFA çerçevesinde kotalar koyarak kısıtlamalar uygulamaktadır. Ayrıca bu kotalar çeşitli ülkelere göre değişmektedir.

Öte yandan gene gelişmiş ülkeler koydukları kotalarla kendi endüstrilerini korurlarken, gelecek yıllarda gelişen ülkelere karşı avantaj sağlamak için tekstile yönelik otomasyon, bilgisayar, lazer, robotlaşma v.b. yöntemler alanında yenilik üzerine yenilik yapmaktadır. Öyle görünüyor ki bir gün tekstil ve giyim alanında da GATT çerçevesinde dünya' da serbest ticarete geçilmesine razı olduklarında bundan gelişen ülkeler avantaj sağlamak bir yana dezavantajlı çıkabilirler de.

Öte yandan günümüzdeki tekstil kısıtlamalarının gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarını etkilemesi söz konusudur. Örneğin kota sistemi dünya da bazı gelişen-ülkelerin tekstil sektörünün yeteri kadar gelişmesine engel olurken bazı kotalarını bile dolduramayarak gelişen ülkelere avantaj sağlamaktadır.

Bizim bu makalemizde amacımız özellikle kotalara dayalı himayeciliğin ekonomik etkilerini irdeleyerek halihazırda ve gelecekte ne gibi ekonomik sonuçlar yaratabileceğini gelişen ve gelişmekte olan ülkeler açısından inceleyerek ülkemizde şimdiye kadar gündeme getirilmeyen bu sorunun ekonomik boyutlarına derinlik kazandırmak olacaktır.

2. GELİŞMİŞ EKONOMİLER ÜZERİNDEKİ ETKİ

2.1. İç Fiyatlar Üzerindeki Etki

Temel ekonomik prensipler ve yapılmış bir dizi araştırma, sektörel himaye sonucu himaye edilen

malların fiyatlarının yükseleceğini ve kısa dönemde korunan endüstrilerde istihdam ve üretim düzeyinin artacağını ortaya koymaktadır. Fiyat etkisi kısmen kota himayesine eşdeğer tarifelere bağlıdır. İngiltere'yle ilgili olarak yapılan bir çalışmaya göre MFA ortadan kalkarsa, İngiltere'nin ithal ettiği ya da yerli olarak üretilen tekstil ve giyeceklerin perakende fiyatlarının diğer fiyatlara göre % 5 - % 10 daha düşük olacağını vurgulamaktadır. Özellikle daha düşük kaliteli parçalar için fiyat etkileri daha büyük olacaktır.

2.2. Üretim ve İstihdam Üzerinde Etki

MFA'nın ortadan kalkması durumunda İngiltere'de 1984 de yapılan bir araştırmaya göre tekstil sektöründe çalışan yaklaşık 500.000 işçiden 10.000 - 50.000 kişinin iş değiştirmek zorunda kalacağı vurgulanmıştır. Aynı araştırmada MFA yürürlükte kalsa bile yılda bu sektörde 20.000 kişinin produktivite kaybından dolayı işini kaybedeceğini ortaya koymuştur. Ayrıca bir işin İngiliz ekonomisinde korunma maliyetinin ortalama ücretten daha yüksek olduğu da belirlenmiştir. Benzer bir araştırmada da ABD' de de bir işin korunma maliyetinin endüstrideki yıllık ücretin iki ile sekiz katı yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3. Dinamik Etki

MFA'nın en ciddi sonuçlarından birisi de dinamik etkiyle ve ayarlanma süreci üzerindeki etkiyle ilişkilidir. Gelişmiş ekonomilerde tekstil ve giyecek üreten firmaların satışlarında önemli düşüşler olmuştur. buna paralel olarak istihdam hacminde de gerileme olmuştur. AET* ülkelerinde MFA'nın yürürlüğe girmesinden sonra geçen on yıl zarfında tekstil ve giyim sektöründe çalışanların sayısı 4,5 milyondan 3 milyona düşmüştür. Bu dönemde talepte bir genişleme olmasına karşın üretimde bir düşüş olmuştur. Örneğin, AET ülkelerinde tekstil çıktısı 1985 yılı sonlarında 1980'lerdeki düzeyinin % 10'unu aşan bir oranda altına düşmüştür. Hatta giyecek üretimindeki düşüş % 18 olmuştur.

Bireysel firma düzeyinde tekstil ve lif üretiminde yeniden yapılanma yönünde büyük gayret sarfedilmektedir. Özellikle düşük ücret rekabetinin fazlaca mümkün olamayacağı fiyat rekabetine kapalı yüksek kaliteli tekstil ürünlerine yönelmektedir. Bu alanda Alman, İtalyan ve İsviçre firmaları önde gelmektedir.

* MFA'nın yürürlüğe girdiği dönemlerde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) terimi kullanılıyordu. Günümüzde sadece Avrupa Topluluğu (AT) terimi kullanılmaktadır.

Ayrıca örneğin, Japon firmaları üretimden dağıtım ya da deniz aşırı kıyı üretimine yönelmişlerdir.

2.4. Tekstil Teknolojisinde Yenilikler ve Sermaye Yoğun Tekniklerin Kullanımı

Gelişmiş ekonomilerin gelişmekte olan ülkelerin rekabetinden korunmak için izledikleri bir yol da emek maliyetini küçültmek için daha hızlı ve daha esnek makina kullanımının teşvik edilmesidir. bu durum eskiden beri izlenegelen bir yöntemdir. Tekstil endüstrisine 1960'lı yıllarda yenilik olarak sokulan mekiksiz tezgahlar ve 1970'li yıllarda da açık uçlu iplik eğirimi, üretimin maliyet yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir.

Endüstriyel ülkelerin tekstil endüstrisi günümüzde giderek daha fazla sermaye yoğun görünüm kazanmaktadır. Özellikle Fransa'da, İngiltere'de ve ABD'de sermaye yoğun önemli yatırımlar yapılmıştır ve maliyetler ABD'de düşük ücretli alanlara doğru yeniden yerleşimle, İngiltere'de, biraz da Fransa'da dikey entegrasyon yoluyla daha da düşürülmüştür.

Mikroelektronik yeniliklerdeki hızlı ilerlemeler tekstil üreticilerinin yeniden kendine güven duymalarını sağlamıştır. Örneğin, İngiltere'de 2. Dünya Savaşından beri sönmüş Rochdale kentinde entegre iplik ve dokuma tesisleri kurulmuştur.

Maharete dayalı ve sermaye yoğun teknikler nihai sentetik ve karışım lifli kumaşlarda tüm gelişmiş ülkelerde kullanılmaya başlanmıştır. Uygulamada üretim devresi kuramının da vurguladığı gibi, standart mallardaki otomasyon, kütle üretiminde geniş olarak kullanılan teknolojiler, gelişen ülke üreticilerinin kolayca müracaat edebilecekleri ve uyarlayabilecekleri bir süreç değildir. İleri teknoloji kullanan firmaların fiyat rekabetinin dorukta olduğu piyasalarda yüksek başabaş noktalarına bağlı olmaları, bu firmaların nispi fiyat faktörleri (özellikle döviz kurları) aleyhte olduğu zaman, şiddetli piyasa payı kayıplarıyla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

Emek tasarruf eden techizattaki en son teknik aşamalar tekstil kadar giyecek alanında da geçerlidir. şimdiye kadar konfeksiyon nispeten yüksekçe emek yoğun endüstri olarak kaldığı için (çorap sanayi gibi birkaç alan dışında) bu sektörde şimdi önemli değişiklikler hasıl olmaktadır. Bilgisayarlı desen çizimi, Lazerli kesim, uzun üretim hatlarındaki otomasyon giyim sanayiine girmiştir. bu durum yoğun sermaye yatırımları gerektirmektedir. Bununla birlikte giysi yapımında temel işlem dikiştir ve makina hızında sürekli artışa rağmen "Jean" gibi birkaç

standart giysi dışında, dikiş işi hala emek yoğun olarak devam etmektedir. bununla birlikte bu durum da her an değişebilir. Çünkü dikiş işleminin otomasyonu yönünde ABD, AET, ve Japonya da büyük çabalar gösterebilmektedir. AET ve Japonya'da ayrıca hükümetler bu süreci desteklemektedir. Her ne kadar böyle bir otomasyon mekanizmasında çözümlenmesi gereken bir dizi sorun varsa da, sürekli hatasız giysi üretildiğinde sorunun büyük bir kısmı çözülmüş olacaktır. Keza dikişte kaynaklı dikiş makineleri devreye girebilir. Öte yandan el dikişi gibi diğer emek yoğun işlemler günümüzde mekanizasyon erimi içine girmiştir. Özellikle bilgisayar kontrollü aletlerin bu alanda önemi büyüktür. Bu alanda elektronik çorap makinası en güzel örnektir. Bununla birlikte ticari olarak uygun uygulamaların yapılması şimdilik mümkün olmamaktadır. Ayrıca firmaların finansal zayıflığı ve teknik sorunları gelişmiş ülkelerde de bazı engeller yaratmaktadır.

Tekstil otomasyonunun başlangıcı standart üretim için maliyet düşüşü yaklaşımıyla temsil edilmekteydi ve bu standart üretim talep düşüncelerine ve yeni üretim fırsatlarına ve kalite hattına duyarlıydı.

Günümüzde endüstriyel ülkelerdeki birçok firma "hızlı cevap" (*quick reponse*) adı verilen bir yaklaşım geliştirmektedir. burada amaç perakendecinin coğrafi yakınlığından avantaj sağlamak ve moda talebinin karşılanmasında atak üreticilerin başında olmasıdır. bu yaklaşımda makina esnekliği önemli bir unsurdur. Örneğin, ileri bilgisayar teknolojisinin kullanımı, düşük maliyetle çalışmayla birlikte en başarılı İtalyan triko malların (benetton gibi) simgesidir. Gelişmiş ekonomilerde aşırı bilgisayar destekli desenler, robotlu kesim ve stok ve satışların bilgisayarla kontrolü v.b. sistemler geliştirilmektedir.

Yeni teknoloji yaygınlaştıkça mukayeseli avantajlarda önemli kaymalar olacaktır. Gelişmiş ülkeler şimdilik çeşitli şekillerde tekstil sektörlerini koruyarak konfeksiyon sektöründe yirmi yıl içinde ya da daha erken bir zamanda yeni teknolojilerin yaygınlaşmasını beklemektedir. Böylece himayeciliğin yarattığı ağır maliyeti çıkartmayı hedeflemektedirler.

3. GELİŞEN ÜLKELER ÜZERİNDE ETKİ

MFA kontrolleri gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin piyasalarına girmelerini engellemiştir. Ancak kotaların hacmine bakıldığında açıkça halihazır ihracatın gelişmekte olan ülkelerin potansiyellerinin çok altında kaldığı da bir gerçektir.

Örneğin, tarifelerin tarife dışı engellerin libere edilmesi durumunda gelişen ülkelerin ihracatlarında ne kadar artış olacağına yönelik IMF (Uluslararası Para Fonu) tarafından yapılan bir araştırmaya göre (1984) OECD ülkeleri piyasalarında tekstil ithalatındaki artışın % 82, giysi ithalatındaki artışında % 93 olacağını ortaya koymuştur. (Bu sırada gelişen ülkelerin arz esnekliklerinin çok kısa dönem dışında sonsuz olduğu varsayımı yapılmıştır.) Öte yandan UNCTAD'ın 1986'daki tahminlerine göre tekstil ticaretinin ayırım gözetmeksizin libere edilmesi halinde gelişen ülkelerin giysi ihracatlarının % 135 tekstil ihracatının da % 78 oranında artabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak burada hemen vurgulayalım ki bunlar kabaca yapılmış hesaplamalardır. Çünkü dünyada pek çok ülke kendilerine tanınan kotaları dolduramamaktadır. Böyle ülkeler gelecekteki kota düzeylerinin belirsizliğinden dolayı yatırım yapmak konusunda isteksiz davranmaktadır. Çünkü yatırımlarda dolmayan kota paylarını doldurmak üzere yapılması gereken küçük artışlar kârsız görünmektedir. Aynı durum günün birinde tekstil ticaretinin libere edilmesi halinde de önemli zaman gecikmelerinin ortaya çıkacağını ortaya koymaktadır.

Günümüzdeki kota uygulamaları gerek gelişen, gerekse gelişmiş ülke üreticilerine rant sağlamaktadır ve rant arayıcı davranışlara yönelmektedir. Bunun ekonomilerin kaynak tahsisi ve dağılımında önemli etkileri olmaktadır.

Gelecekte tekstil ve giysi kotalarının kalkması gerçekleşirse, kuşkusuz bunun ihracatçı gelişen ülkeler arasında büyük bir dağıtıcı etkisi olacaktır. Bundan kimin avantajlı çıkacağını ya da pazar payı kaybıyla karşılaşacağını bugünden söylemek güçtür.

Özellikle gelişmiş bir tekstil ihraç endüstrisine sahip olmayan orta gelirli gelişen ülkeler ücretler nispeten yüksek olduğu için kota rejiminin boşluklarının yarattığı avantajlardan yararlanmaktadır. (Latin Amerika, Malezya ve Singapur ihracatçıları). Bu durumda piyasa güçleri altında giysi üretim merkezlerinin düşük emek maliyetli (özellikle Güney Asya ülkeleri), AT ve ABD'ye yakın ya da düşük emek maliyetiyle yüksek teknolojiyi en iyi bütünleşiren ülkelere kayabileceğini söylemek mümkündür.

Öte yandan pek yakın bir gelecekte gelişmekte olan ülkeler özellikle son derece ileri teknolojiyle üreten gelişmiş ülkelerin özellikle kumaş rekabetiyle karşı karşıya kalabilirler. Günümüzdeki tüm göstergeler gelişmiş ülkelerin hemen hemen her alanda ama özellikle de kumaş üretimi alanında emek maliyetini en aza indiren teknolojik atılım içinde olduklarını ortaya koymaktadır. Bu durumda

gelişen ülkelerin ve ülkemizin bu yeni teknolojik gelişmeler karşısında mevcut tekstil üretim yapısını gözden geçirmeleri bir zorunluluktur. Özellikle ülkemizin ileride AT'a da tam üye olabileceğini düşünerek AT ülkelerinin geliştirdikleri yeni teknolojilerin etkisi altında kalacak endüstriyel yapılanmalardan kaçınması yönünde davranması düşünülmelidir.

4. SONUÇ

Günümüzde mevcut statükonun korunması yönünde bazı ülkelerin çabaları gözlenmektedir. Gelişmiş ülkelerin üreticileri belirsizlikten ve rekabetten korkmakta ve gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin üreticileri birlikte himayeciliğin yarattığı ekonomik rantlardan yararlanmaktadır. Birçok ülke bölgesel himayeciliğin sağladığı kârlı fırsatlara göre üretime girmiş ve kapasitelerini genişletmiştir. (Özellikle AT içindeki Güney Avrupalı İhracatçıları). Bazı gelişen ülkeler MFA'yı tenkit etmek bir yana belli ölçüde onaylamaktadır. Çünkü tekstil ürünlerine getirilen kotalar bu ülkelerin lehine olmakta başka gelişen ülkelerin rekabetinden bu gibi ülkeleri korumaktadır.

Bununla birlikte liberasyon yönünde çalışan bazı uzun vadeli güçler devrededir. Özellikle endüstriyel ülkelerde, himayeciliğin "enfasyon-işsizlik" açmazını daha da kötüleştirerek tekstil ürünleri ithal eden ülkelere önemli maliyet yüklediği yönünde bir kanı vardır. Öte yandan tekstil ticaretinin liberasyonu yönünde IMF ve Dünya Bankasının gelişen ülkeler üzerinde baskıları söz konusudur. IMF ve Dünya Bankası gelişen ülkelerin daha fazla ihracata dönük politikalar izlemelerini yönlendirmektedir.

Öte yandan 1986'da Punta del Este deklarasyonunda tekstil ve giysiyle ilgili GATT'la bütünleşmeye yönelik temennilere yer verilmiştir. Gelişen ülkeler açısından dünya tekstil ticaretinin MFA'lı mı? yoksa GATT çerçevesinde libere edilmesinin mi avantajlı olacağı konusunun, bu konuda her ülkede yapılacak araştırmalar sonucu açıklığa kavuşturulabilir. Çünkü halihazır MFA'lı durumda çeşitli ülkeler başta ABD ve AT ülkeleri olmak üzere pek

çok ülkenin tekstil ve konfeksiyon kotalarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca MFA farklı muamelelere de neden olmaktadır. MFA aşağıdaki üç düzeyde farklılaştırmalara götürmektedir:

1° Gelişmiş ve gelişen ülkeler arasında,

2° MFA'yı imzalayan ülkelerle imzalamayan ülkeler arasında,

3° MFA'yı imzalayan farklı gruplar arasında.

Bu sistem altında MFA'ya üye olmayan ülkeler tercihli muamele görmektedir. Örneğin AT; Kıbrıs, Malta ve diğer bazı Akdeniz ülkelerinden yapılan ithalata liberal koşullar sağlamaktadır. Aynı şekilde ABD de altı Karaip ülkesine yeni bir rejim uygulamaya başlamıştır. Bunların yanısıra MFA üyeleri arasında da farklı uygulamalara rastlanmaktadır. 4. MFA'da AT ülkeleri başlıca tekstil arz eden ülkelere yıllık % 0-1, en az gelişmişlere % 6-7, diğerlerine de % 4-6 yıllık ihracat büyüme oranı tanımlanmaktadır.

O halde, MFA'lı ya da MFA'sız, GATT koşullarında Türk tekstil ve giyim eşyası sanayiinin durumunun avantaj ve dezavantajlarının ekonomik analizlere tabi tutulması, kısa ve orta vadede ülkemizde endüstrilerin daha iyi bir konuma geçmesi koşullarının araştırılması bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

- ALPAY H.R., 1988. "Bilgisayar destekli tasarım ve üretim, Türk tekstil endüstrisini nasıl etkileyecek?" 5. Türkiye Bilgisayar Kongresine Sunulmuş Bildiri, 6-8 Haziran 1988 İstanbul.
- CABLE.V., 1987, Textile and Clothing in a New Round of Trade Nequatiations, The World Bank Economic Review Volume 1 no: 4.
- MEIR G, 1973. Problems of Trade Policy, Oxford University Press.
- ÖZENÇ Erol, 1988. Dünya Tekstil ve Giyim Üretimi ve Ticaretteki Gelişmeler ve Türkiye'nin Durumu. Tekstil ve Makina, Sayı 7.
- PARASIZ İlker, 1987. Türk Tekstil İhracatının Uluslararası Ticarete Karşılaştığı Anti-Damping ve Kota Uygulamaları. Tekstil ve Makina, Sayı 2.
- PARASIZ İlker, 1988. "Son MFA Anlaşmasının Dünya Tekstil Ticaretine Etkileri", Tekstil ve Makina, Sayı 7.